

DEVETDESET LET PROFESORJA JOSIPA GRASSELLIJA

Konec novembra 2014 je visok žiljenjski jubilej, devetdeset let, praznoval profesor Josip Grasselli, pripadnik prve povojne generacije slovenskih matematikov. Kljub častitljivi starosti se zdi čil in mladosten kot pred dvajsetimi ali tridesetimi leti, ko je še predaval študentom na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo Univerze v Ljubljani. Še vedno pride občasno na Jadransko 19 in obišče matematično knjižnico. Preden se loti svojega dela, rad spregovori nekaj besed s knjižničnim osebjem ali z znancem. Naključni obiskovalec čitalnice v njem običajno vidi mirnega in skromnega človeka, ki je ves zatopljen v knjigo ali članek. Njegovi nekdanji učenci in kasnejši sodelavci, ki ga že dolgo poznamo, pa vemo, da se pod nevsiljivo zunanostjo skriva iskri duh univerzitetnega profesorja stare šole z bogatimi predavateljskimi izkušnjami in ugledom strokovnjaka za teorijo števil.

Josip Grasselli je bil rojen 24. novembra 1924 v Šentjakobu pri Celju v družini malega trgovca. Šolal se je na osnovni šoli v Šentjurju pri Celju ter na gimnaziji v Šentvidu pri Ljubljani (tik pred vojno) in v Celju (v prvih vojnih letih). Kot mnogi drugi je na lastni koži okusil strahote druge svetovne vojne. Bil je mobiliziran v nemško vojsko, konec leta 1942 poslan na vzhodno fronto, kjer je bil naslednje leto ranjen, se zdravil in se poleti 1944 srečno vrnil domov. Po vojni se je leta 1945 vpisal na filozofsko fakulteto ljubljanske univerze. Diplomiral je iz matematike in fizike leta 1951. Po pripravi na gimnaziji v Murski Soboti je bil od leta 1953 do 1957 srednješolski profesor za matematiko na II. gimnaziji v Celju, nato pa so ga povabili za asistenta na Tehniško fakulteto Univerze v Ljubljani. V naslednjih treh letih je vodil vaje iz matematike za študente Fakultete za rudarstvo, metalurgijo in kemijsko tehnologijo, ki je prav tedaj nastala iz Tehniške fakultete.

Obenem se je še naprej izobraževal na podiplomskem tečaju, organiziranem pri matematičnem inštitutu Univerze v Ljubljani (predhodniku IMF), in sicer iz funkcionalne analize, ki je bila takrat nova obetajoča matematična disciplina. Pozimi in spomladi študijskega leta 1959/60 je osem mesecev prebil na inštitutu za matematično analizo univerze v Torinu, kjer se je s podporo štipendije italijanske vlade izpopolnjeval pri profesorju Francescu Tricomiju. Doktoriral je pod mentorstvom profesorja Ivana Vidava leta 1961 z disertacijo *Sebiadjungirani elementi Banachove algebre brez enote*. V šestdesetih letih je večkrat aktivno sodeloval pri t. i. specialnih podiplomskih seminarjih na IMF, kjer je npr. med drugim kot prvi pri nas predaval o lokalno konveksnih prostorih. Skupaj s kolegi je tudi napisal nekaj raziskovalnih poročil iz funkcionalne analize, kasneje pa se s tem področjem ni več ukvarjal.

Za predavatelja je bil izvoljen leta 1961, za docenta leta 1963, za izrednega profesorja leta 1974 in za rednega profesorja leta 1980. Kot univerzitetni učitelj je vse do upokojitve leta 1991 na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo poučeval matematiko I in II študente kemije, večkrat tudi kemijske in tekstilne tehnologije, občasno farmacije ter geologije. Matematiko je pogosto predaval tudi na Fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, enkrat pa je s tečajem linearne algebre gostoval tudi na 3. stopnji na Ekonomski fakulteti. Mnogim generacijam inženirjev je ostal v spominu kot strog, a obenem izredno korekten in pošten učitelj, kot dober strokovnjak in kot izvrsten predavatelj. Pri njegovih predavanjih so prvič (nekateri pa najbrž tudi zadnjič) spoznali vrednost matematične eksaktnosti, ki je podlaga naravoslovnim in tehničkim vedam.

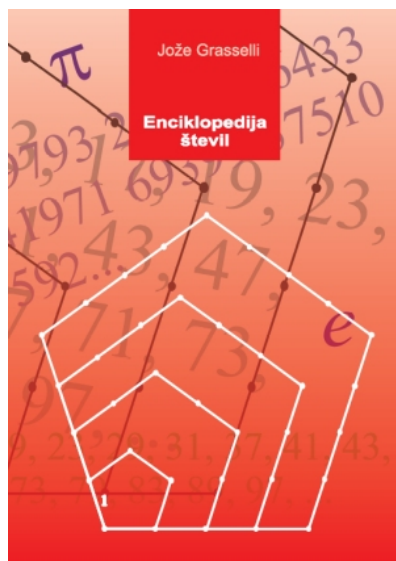
Študentom matematike je v začetku osemdesetih let predaval linearno in od 1985 do 1993 abstraktno algebro. Večkrat je zanje vodil seminar v 3. ali 4. letniku, in sicer iz njemu ljubelega področja, iz teorije števil. Različna poglavja iz te tematike je nekajkrat predstavil poslušalcem tudi na izobraževalni smeri podiplomskega študija matematike, nazadnje še v šolskem letu 1994/95, že po upokojitvi. Med študenti matematike je bil spoštovan kot predavatelj in priljubljen kot mentor. Od leta 1976 do 1996 je pri njem diplomiralo 38 matematikov, eden med njimi pa je pri njem leta 1996 tudi magistriral.

Profesor Grasselli slovi kot pisec številnih matematičnih člankov in knjig. Z njimi je slovenski javnosti približal tista področja matematike, ki so mu bila blizu. Od konca petdesetih do konca osemdesetih let je v Obzorniku objavil štiri članke iz analize (npr. o Stieltjesovem integralu, odvodu v abstraktnih prostorih in o Fourierovih vrstah) in deset iz teorije števil (od transcendentnih in normalnih števil do desetega Hilbertovega problema in do Mordellove domneve), od leta 1985 do 2005 pa v Preseku še 22 zanimi-

Elementarno teorijo števil je leta 2009 izdalo DMFA – založništvo.

vih prispevkov z različnimi temami o številih (od egipčanskih ulomkov do Catalanove domneve). Za Obzornik je prispeval tudi ocene devetih knjig, v glavnem iz algebre in teorije števil. Slednja mu je bila vedno prva izbira; o njej je v zbirki Sigma izdal več knjig, najprej *Osnove teorije števil* leta 1966, ki je bila predelana leta 1974 in povsem obnovljena leta 2009 s spremenjenim naslovom *Elementarna teorija števil* (o isti tematiki je leta 1985 za Zavod za šolstvo pripravil tudi učbeniško gradivo). V Sigmi so izšle še njegove *Diofantske enačbe* (1984) in nekaj let kasneje *Diofantski približki* (1992). V ugledni zbirki monografij Matematika-fizika je kot del Višje matematike II luč sveta leta 1975 zagledala njegova razprava *Linearna algebra*, ki je bila v posebnem zvezku skupaj z Vadnalovim *Linearnim programiranjem* ponatisnjena leta 1986 (in kasneje še večkrat). V isti zbirki so izšla njegova *Algebraična števila* (1983), bil pa je tudi eden od prevajalcev Devlinove *Zlate dobe matematike* (1993). Tolikšna produktivnost bi vsakemu »normalnemu« matematičnemu avtorju zadoščala za več kot eno življenje. Toda profesor Grasselli tudi po osemdesetem letu ni odnehal. Za vrh njegove ustvarjalnosti lahko štejemo obsežno delo *Enciklopedija števil*, ki je s svojimi 691 stranmi in z več kot 160 gesli brez primerjave v novejši slovenski matematični literaturi. Razlage številnih gesel so pravi samostojni članki, dolgi pogosto deset in več strani.

Enciklopedija števil, ki jo je napisal profesor Grasselli, leta 2008 pa jo je izdalo DMFA – založništvo.

Če kdo meni, da ob vsem svojem delu ni imel posluha za potrebe ožje ali širše matematične skupnosti, se krepko moti. V letih 1957–1959 je bil tajnik Društva matematikov in fizikov, sodeloval je pri vodenju krožkov in tekmovanj za mladino, v šestdesetih letih pa je bil odgovoren za stike z Zvezo jugoslovanskih društev. Večkrat je predaval na društvenih in drugih seminarjih za učitelje. Od decembra 1967 do marca 1970 je bil predsednik DMFA Slovenije in od 1974 do 1978 član nadzornega odbora. Za nesebično strokovno in organizacijsko delo pri društvu je bil leta 1994 imenovan za njegovega častnega člana. Vodstvene funkcije je opravljal tudi na fakulteti, čeprav si jih gotovo ni želel. V letih 1969–1971 je bil predstojnik matematično-fizikalnega oddelka na FNT, pred tem in za tem pa namestnik predstojnika. V obdobju, ko je bilo to politično zaukazano, je na oddelku in fakulteti tako kot drugi prevzemal različne samoupravne funkcije. Tudi te svoje obveznosti je seveda opravljal potrpežljivo in korektno.

Profesor Josip Grasselli nam je s svojim bogatim znanjem ter s svojo delavnostjo, vzdržljivostjo in sposobnostjo premagovanja težav, pa tudi s skromnostjo in nevsiljivo prijaznostjo lahko za vzgled in navdih. Ob visokem jubileju mu želimo, da bi v zdravju ob upravičenem zadovoljstvu še veliko časa užival plodove svojega dobro opravljenega dela za slovensko matematiko.

Milan Hladnik